

Dienst op de Paasmorgen, 16 april 2017, Pauluskerk, 10.30u.

bijbellezing: Ezechiël 37: 1 - 14

bijbellezing: Marcus 16: 1 - 8

uitleg en verkondiging

Zusters en broeders, gemeente van Onze Heer Jezus Christus,

Leven de dood voorbij. Daarover vanmorgen. Leven de dood voorbij. Misschien is dat wel de kernboodschap van de Goede Week, van al die wonderlijke Paasverhalen in de bijbel. Sterker, misschien is dat wel eigenlijk de kern van het hele christendom. En is die kern in de praktijk van dat christendom op zoveel plaatsen en in zoveel tijden eigenlijk verdwenen onder een dikke laag van dogmatiek, traditie, interpretatie en christelijke cultuur.

Afgelopen vrijdag was het Goede Vrijdag. Op talloze plaatsen in het land werden de Passies van Johann Sebastian Bach uitgevoerd. En in Leeuwarden was er voor de zevende keer The Passion, met wel 20.000 toeschouwers. Het blijft merkwaardig, zoveel belangstelling en aandacht, ook vandaag de dag, voor wat in feite een bloederig en luguber verhaal is over een man wiens leven eindigt aan een marteltuig voor misdaggers en revolutionairen, onschuldig, miskend, verraden door zijn vrienden, een leven dat zoveel belofde compleet vastgelopen in de dood. Het meest wonderlijke is misschien wel, dat dat rare christendom de dag waarop wordt herdacht dat dat plaatsvond een goede dag noemt. Dus niet "bloody friday" of "zwarte vrijdag". Maar Goede Vrijdag. Dat die christelijke traditie daarop is uitgekomen zegt veel over wat daar aan wijsheid in is verscholen, toch, vaak onder oppervlakte. En alles over wat eigenlijk een van de belangrijkste kernen van die godsdienst is. De paradox, dat dood niet dood hoeft te zijn. Over dat grote geheim, dat met dood en lijden niet het laatste woord is gezegd over ons menselijk leven, over misschien wel alle leven. Over wat het is, over wat het zou kunnen zijn. Leven de dood voorbij.

In Trouw van afgelopen vrijdag stond een uitvoerig interview met de psychiater alias de "verdrietdokter": Dirk de Wachter, uit Antwerpen. In dat interview zegt hij: "Onze westerse samenleving met haar grootstedelijke cultuur, haar technologische vernuft en haar materiële welstand creëert de illusie, dat er geen lijden is. Ik noem dat leukheidscultuur. Je ziet het op facebook, al die feestjes, de vakanties, de pretparkerigheid. Ik heb niets tegen mensen die zich amuseren, maar ik merk, dat we het onvermijdelijke lijden ontkennen. Daarom hebben psychiaters het zo druk". En

even verder zegt hij: "Deze Goede Vrijdag geeft mij hoop. Omdat er, merk ik, meer aandacht is voor het lijden in het geseclariseerde Nederland. Blijkbaar is er toch behoefte aan het ritueel, aan collectieve sacralisering van het lijden. Alsof er een barst zit in de leukigheidscultuur, dat het even oké is om betraand te luisteren naar Bach. Tegelijk: als we maar één dag plaats geven aan het lijden en de troost is mij dat te weinig. Eigenlijk moet het elke dag een beetje Goede Vrijdag zijn." Einde citaat.

De beide teksten die wij daarnet hebben gehoord geven - zeker op het eerste gehoor - Dirk de Wachter volkomen gelijk. Zij zijn allebei in ieder geval verhalen geschreven vanuit Goede Vrijdag-situaties. Het visioen van Ezechiël tegen de achtergrond van de ballingschap van het volk Israël in Babylon. De tempel verwoest, Jeruzalem met de grond gelijk gemaakt, grote aantallen mensen weggevoerd uit hun land. Alles waar het volk Israël ooit op had gehoopt, verdwenen. Al die beloften van God over een land van melk en honing, weg. De Israëlieten overgeleverd aan de heidenen, letterlijk. Is het een wonder, dat ze de moed laten zakken en niet meer weten hoe het verder moet? "Onze botten zijn uitgedroogd, al onze hoop is vervlogen, het is met ons gedaan". Dat is de situatie van waaruit Ezechiël schrijft. En in het Marcus-verhaal is het niet veel anders. Het graf is leeg. De vrouwen worden bevangen door angst en vrees. Vermoedelijk hield het oorspronkelijke evangelie van Marcus hier op. Een leeg graf, angst en schrik. Volgens veel theologen is pas later het huidige slot toegevoegd, het verhaal van de opstanding. Wij mensen houden niet van een "dead end". Wij houden van een "happy end". Ik houd het erop, dat het Marcusevangelie terecht eindigt met vers 8, met een leeg graf, met angst en schrik. Precies goed, zo. Want is dat nou net niet de situatie, waarin zo ontzaglijk veel mensen op aarde leven. Niks opstanding. Dood, verderf, geweld, oorlog, angst en schrik, die zijn in onze wereld aan de orde van de dag. Dit slot van Marcus is uitstekend. Het is net als de cliffhangers in onze televisieseries. Die stoppen ook precies op het moment suprême. En wij kijkers zitten op het puntje van onze stoel en denken: o, help, en hoe zou het nou verder gaan? Dead end? Of komt er nog iets nieuws? Volgende keer kijk ik weer.

"Heel vroeg, op de eerste dag van de week, toen de zon opkwam, gingen ze naar het graf", schrijft Marcus. Na de duisternis van twee dagen eerder van het zesde tot en met het negende uur, na de avond van de begrafenis van de dode Jezus, staat er nu plotseling: "toen de zon opkwam". En je hebt de neiging om er overheen te lezen, want het zinnetje is kort. Maar met dat

zinnetje probeert Marcus - goed verteller als hij is - ons duidelijk te maken, dat de situatie is veranderd. Je merkt het haast niet. Maar toch. Misschien is het beste bewijs daarvoor wel, dat het drie vrouwen zijn, die uitdrukkelijk de eerste getuigen zijn van het feit, dat het graf leeg is. En niet mannen. In het jodendom van toen waren vrouwen geen volwaardige getuigen. Maar hier wel, drie vrouwen met naam en toenaam. Er is iets nieuws aan de gang, iets dat afwijkt van de normale orde, voel je dat ?, zegt Marcus. Niet de mannen, zoals gewoonlijk, maar de vrouwen zijn aan zet. En zijn het niet altijd juist vrouwen - en niet mannen - uit wie iets nieuws voort kan komen, als het om het leven gaat ? Op alle mogelijke manieren, probeert Marcus ons als hoorders duidelijk te maken: hoe hoe, opletten, de situatie is veranderd, je ziet het niet, maar er is iets nieuws aan de gang.

Moet het elke dag van de week Goede Vrijdag zijn ?, zoals Dirk de Wachter zegt. Ik zou zeggen: voor veel mensen op aarde - slachtoffers van oorlog, vluchtelingen, mensen met honger, mensen die gemarteld worden, net als Jezus - is het leven een grote Goede Vrijdag. Wie niet beter weet, zou kunnen zeggen: het hele leven heeft maar één doel en dat is dood gaan. Zoals de Duitse filosoof Heidegger zegt: het hele leven is een Sein zum Tode. Met zijn wonderlijke verhaal vanmorgen probeert Marcus probeert ons duidelijk te maken, nee, nee, nee. Het leven is geen Sein zum Tode, ondanks alles. Het is een Sein zum Leben. Het kan alleen maar elke dag Goede Vrijdag zijn, als het ook elke dag Pasen is. En om dat Pasen gaat het. Niet om Goede Vrijdag. Wat dead end lijkt, is juist het begin van iets nieuws. Iets wonderlijks dat sterker is dan de dood. Leonard Cohen zegt: "There is a crack in everything, that's how the light gets in". Dat is de levensparadox van het christendom.

Hoe kan dat dan, die paradox ? Wat zegt Marcus daar dan over ? Ik denk in essentie drie dingen.

"Hij is niet hier, hij is opgewekt uit de dood", hoorden we de engel zeggen. Alle leven ontstaat altijd uit kwetsbaarheid. Jezus komt in al zijn menselijke menselijkheid aan zijn einde aan een gruwelijk kruis. De beenderen in het dal van Ezechiël zijn de skeletten van dode mensen. Alle nieuwe leven ontstaat uit menselijke kwetsbaarheid. Dat willen ze aan ons kwijt. Dat inzicht is fundamenteel. Wij mensen zijn kwetsbaar. Juist daarin ligt onze kracht, zegt dat rare christendom al eeuwen. Onze samenlevingen geloven juist in onkwetsbaarheid, in mensen, bankiers, ondernemers, politici, leiders met bovenmenselijke mogelijkheden. Een eindeloze, vergeefse

zoektocht naar de perfecte, leedloze mens. Of wij mensen denken het lijden en de pijn in ons leven het liefste weg. "Dokter, ik sta glimlachend op Facebook, maar ik voel mij zo slecht. Geef me een pil". Beiden, de illusie van heldendom en de illusie van leedloos leven verontmenselijken ons en zijn dus in de kern levensgevaarlijk. Peter Sloterdijk noemt de roman "Joseph und seine Brüder" van Thomas Mann uit 1930 - 1940 "het heimelijke hoofdwerk van de moderne theologie". Mann probeert in niet-religieuze taal en buiten de bijbel om te onderzoeken waar godsdienst goed voor is, om te zoeken naar "humanisering van de mythe". Die van de nazi's toen, de mythe van ras en volk. Die van ons nu, de mythe van wij mensen als helden, als goden, of van de mogelijkheid van leven zonder leed en pijn. Alle humanisering begint altijd met mijn eigen besef van mijn eigen kwetsbaarheid. "Veeleer dan de uitdrukking van de hybris van het zich almachtig wanende subject is het goddelijke de steeds wisselende naam voor datgene in/aan het subject - jullie en ik dus - waardoor het ervaart, dat het niet helemaal op zichzelf staat, ja, dat het niet eens zomaar staat, maar telkens weer kan vallen en zich als onvolmaakt wezen leert begrijpen", zegt het commentaar bij de Nederlandse vertaling van die roman. De bouw van een humane, menselijke samenleving ontspringt altijd aan de wetenschap, dat jijzelf maar al te kwetsbaar bent, een mens van de dag, van het zelfde laken een pak als ieder ander mens. En dus - gelukkig - fundamenteel aangewezen op de mogelijkheden van een ander. En dat niet als zwakte, omdat je dan afhankelijk wordt, maar als kracht.

"Hij is niet hier, hij is opgewekt uit de dood", zegt de engel. Volgens Marcus en Ezechiël zitten wij mensen niet vast in de status quo van dood, pijn, ellende en leed. Wij hoeven niet te denken, dat er geen alternatief is voor armoede, voor onbemiddelbaar zijn op de arbeidsmarkt of voor "ik doe er nu eenmaal niet toe, dat was zo en zal altijd zo blijven". Hannah Arendt, de joodse, politieke wetenschapper, heeft nieuw beginnen gemaakt tot één van de centrale thema's in haar denken. Dat maakt haar, zeker als vrouw, uniek in de wereld van het westerse denken. Arendt vindt, dat wij mensen niet één, maar tenminste twee keer worden geboren. De eerste keer als wij op aarde komen in de privésfeer van de familie. De tweede keer als wij toetreden tot de publieke sfeer van politiek, maatschappij en cultuur, om daar iets nieuws te beginnen of uit te dragen. Eén van de meest bijzondere kenmerken van ons mensen is juist dat vermogen om "nieuw te beginnen". Het principe van de nataliteit, noemt Arendt dat. Zij zegt: "Handelen en spreken zijn dáárom zo innig met elkaar verweven, omdat een begin makende en specifiek makende

menselijke daad tevens het antwoord moet bevatten op de vraag die aan iedere nieuweling wordt gesteld: "Wie ben jij?" Onze meest kenmerkende eigenschap, ons hoogste vermogen, is, volgens Arendt, dat wij mensen in staat zijn om iets nieuws te beginnen. Nieuwelingen, letterlijk, steeds weer. Iets van die tintelende sfeer van iets nieuws kunnen beginnen zat destijds ook in de verkiezingscampagne van Obama: "Yes, we can". Dat lege graf, gaat over "yes, we can". Tegen ieder, die roept: er is geen alternatief, dat lukt nooit met die menselijke samenleving van jou, zegt Hannah Arendt: iets nieuws beginnen, dat is juist onze grootste kracht. Daarover gaat dat verhaal van een graf, dat leeg is en van doodsbeenderen die tot leven komen. Graven zijn er om leeg te zijn, dat is bijbelse taal, in de meest complete zin van het woord.

"Hij is niet hier, hij is opgewekt uit de dood", hoorden we engel zeggen. De kern van wat Marcus en Ezechiël aan ons kwijt willen is dit - en dat is tegelijk een "antwoord" op die wonderlijke paradox van het christendom: wat God betreft is Pasen de regel en de dood in al zijn betekenissen juist een ontkenning van Pasen. Tegen mensen als Dirk de Wachter zeggen Marcus en Ezechiël: elke dag denken Goede Vrijdag denken, oké, dat is goed en nodig, er valt voor mensen vaak niet aan te ontkomen. Maar voor Marcus en Ezechiël betekent leven uiteindelijk iets anders: alle menselijke leven - alle leven - is uiteindelijk paasleven, zeggen zij, en de ontkenning daarvan, van die fundamentele levensregel, dat is de dood. Het moet mogelijk zijn, zeggen zij, om te leven alsof de dood in al zijn verschijningsvormen - pijn, moedeloosheid, het niet er zien zitten, onrecht - is overwonnen, zelfs al als de dood zich biologisch en feitelijk nog daar is. Leven de dood voorbij, het graf is leeg. Pasen is een oefening, elke dag, je die manier van leven eigen te maken. En dus een oproep om te leven alsof de dood niet bestaat. Leef, zeggen Marcus en Ezechiël, leef alsof de dood niet bestaat. Leef, leef zo, dat de samenleving, Rotterdam, Nederland, een samenleving wordt waarin iedereen erbij hoort, gewoon omdat hij of zij er is en omdat "ik ben, omdat wij zijn". Leef, leef zo, dat dak- en thuisloosheid tot het verleden behoren, dat chronische armoede niet meer bestaat en de Voedselbank geschiedenis is. Leef, leef zo dat alle kinderen en volwassenen - ook de arme kinderen en volwassenen - volwaardig meedoen aan onze samenleving, omdat geld voor hen geen rol meer speelt. Leef, leef zo, dat schulden wordenkwijtgescholden en mensen niet langer meer ongenadig vast worden gehouden in hun verleden. Leef, leef zo, dat ongedocumenteerden zitten op de eerste rang, net als andere burgers van Nederland, en niet langer worden behandeld als derde- of vierderangs mensen. Leef, leef

zo, dat iedereen weet, ik hoef geen angst en schrik te hebben, als ik het een tijdje niet meer zelf kan, want ik weet, dan wordt er voor mij gezorgd en goed ook. Dat is leven de dood voorbij. En overal waar dat gebeurt zijn de graven leeg en is het Pasen, elke dag opnieuw. Amen.

D.J. Couvée, Rotterdam, 16 april 2017